Elžbietos Daugvilienės kūrybos fenomenas

ISSN 3030-1904

Nacionalinis
M. K. Čiurlionio
dailės muziejus

Vilma Kilinskienė

Straipsnyje analizuojama savamokslės menininkės Elžbietos Daugvilienės (1886 11 19 – 1959 03 27) kūryba – skirpsto žievės skulptūros, atliktos unikalia autorine technika ir įkvėptos jos vidinių išgyvenimų, kurių rekonstrukcija leidžia geriau suprasti menininkės kūrybinių impulsų kilmę.

Nors E. Daugvilienės atlikimo technika neturi analogų pasaulio mene, o kūriniuose plėtojamos istorinių traumų temos atveria jautrias kolektyvinės atminties patirtis, jos kūryba nėra pakankamai tyrinėta, o dalis privačioje nuosavybėje likusių kūrinių yra itin ribotai prieinami tyrėjams. Šis straipsnis yra pirmas bandymas apžvelgti menininkės kūrybinio palikimo visumą.

Straipsnyje siekiama išanalizuoti E. Daugvilienės kūrybą, ypatingą dėmesį skiriant jos taikytai atlikimo technikai ir įkvėpimo šaltiniams: asmeniniams išgyvenimams, šeimos istorijai, kolektyvinei istorinei atminčiai. Jos kūrinių temos ir simbolika analizuojami siejant su istoriniais įvykiais (1863 m. sukilimu, Antruoju pasauliniu karu, Holokaustu, sovietmečio represijomis). Šis tyrimas turėtų tapti pagrindu tolimesnėms studijoms, siekiant giliau įvertinti E. Daugvilienės kūrybos reikšmę ir jos vietą tiek Lietuvos, tiek tarptautiniame meno kontekste.

Kūrybinis palikimas

Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus atvirų liaudies skulptūros fondų lankytojų dėmesį ne mažiau už „dievukus“ traukia išskirtinės Elžbietos Daugvilienės skirpsto žievės skulptūros, sukurtos 1863 m. sukilimo tema. Kūriniai unikalūs ypatinga atlikimo technika, kuria nėra kūręs joks kitas pasaulio menininkas, o Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus yra vienintelis muziejus, turintis šios kūrėjos darbų. Visgi čia saugoma tik dalis E. Daugvilienės kūrybinio palikimo, o dar trys pabaigtos ir keturios nebaigtos skirpsto žievės skulptūros tebėra jos namuose Kauko alėjoje[1],

1 Elena Eimaitytė, „...nes esu skolinga Lietuvai“, *Kauno tiesa,* nr. 102 (1989), 5.

kurie šiuo metu paveldėjimo teise priklauso menininkės globotinės Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės dukrai Jolantai Elžbietai Arlauskaitei[2].

E. Daugvilienės namuose likusiuose baigtuose kūriniuose *Osvencimas*, *Vesterplatė* ir *Lenkaitės dalia* autorė jautriai perteikė Antrojo pasaulinio karo ir pokario metų siaubą, o ypač Lenkijos kančias, kurios buvo neatsiejamos nuo pačios menininkės lenkiškų šaknų.

Osvencimas – viena pagrindinių Holokausto vietų, kurioje naciai buvo įkūrę didžiausią koncentracijos ir naikinimo stovyklų kompleksą. Nors Holokaustas daugiausia siejamas su žydų naikinimu, bet nacių režimas taip pat persekiojo ir kitas tautines grupes. Lenkai buvo tarp pirmųjų nacių aukų. Juos, kaip slavų tautų atstovus, naciai laikė „žemesne rase“. Po 1939 m. okupacijos lenkų inteligentija – dvasininkai, mokytojai, gydytojai – buvo sistemingai naikinama.
Per okupaciją nužudyta apie 1,8–2 milijonai lenkų civilių (neskaičiuojant lenkų žydų, kurie sudarė apie pusę visų žydiškos kilmės Holokausto aukų – 3 milijonus), kurių kaulai buvo suversti į duobes ir užkasti čia pat pelenais virtusių nacių mirties fabrikų vietose[3]. Apie tai pasakoja E. Daugvilienės alegorinė simbolinė kompozicija *Osvencimas* (1 il.), išpildyta medžio kamiene, kur įvairiomis formomis šaknyse, kamiene ir šakose pavaizduoti Osvencimo aukų skeletai ir kaukolės, o aukštai ant šakos tupi paukštelis – vienintelis gyvas šio pragaro liudininkas. Sukurti šią kompoziciją menininkę įkvėpė žurnale pamatyta nuotrauka, kurioje buvo įamžinta kaukolių pilna duobė Osvencime[4]. E. Daugvilienė pradėjo šį kūrinį karo metais, kai tai buvo gana rizikinga. Tai rodo ne tik meninę, bet ir žmogišką moters drąsą. J. Lukoševičius „Kultūros baruose“ apie šį kūrinį rašė: „Kaukolių krūva. Jos suverstos, kaip pakliuvę; burnų kiaurymės suklypusios beviltiškame šauksme; tuščios akiduobės žvelgia skausmingai, tragiškai. Iš šios klaikios papėdės kyla žmogaus figūra. Tai jau nebe žmogus: tiesiog sumedėjusi, su gamta susiliejanti žmogaus stovyla, simbolis gyvybės, pereinančios į nebūtį.“[5]

Vokiečių okupacijos metais E. Daugvilienė savo namuose slėpė daug karo pabėgėlių lenkų, iš kurių sužinodavo apie žudynes Lenkijoje, mirties stovyklas[6]. Ypač ją sukrėtė Vesterplatės užpuolimas, kuriuo prasidėjo Vokietijos invazija į Lenkiją. Nepaisant abiejų pusių pirminių vertinimų, kad lenkų įgula gali išsilaikyti tik kelias valandas, kol bus sustiprinta arba įveikta, lenkai atsilaikė septynias dienas ir atrėmė trylika puolimų, tarp kurių buvo ir bombonešių atakos bei jūrų pajėgų apšaudymas. Tad ši gynyba iki šiol laikoma šiuolaikinės Lenkijos pasipriešinimo simboliu[7], kurį kūrinyje *Vesterplatė* yra įamžinusi E. Daugvilienė.

Lenkaitės dalia yra įkvėpta tikros Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės gyvenimo ir patekimo Elžbietos Daugvilienės globon istorijos. Vaclova atstojo E. Daugvilienei dukterį ir buvo vieninteliu jos vaiku, kadangi Daugvilos savų vaikų apskritai neturėjo. Kaip Vaclova atsirado neseniai našle tapusios Elžbietos gyvenime ir kokia buvo jos istorija, įkvėpusi Daugvilienę sukurti kūrinį *Lenkaitės dalia*?

V. Kračaitytė buvo tarpukario švietimo ministro, Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijos direktoriaus, mokytojo Kazimiero Jokanto žmonos Jadvygos sesers dukra. Mergaitės tėvai Lenkijoje sunkiai vertėsi, o vaikų išsilavinimas šeimai buvo itin svarbus, tad, pasitarę ir gavę Jokantų sutikimą, Kračaičiai išsiuntė dukrą Vaclovą pas tetą ir dėdę į Kauną, kur mergaitė turėjo gauti gerą išsilavinimą „Aušros“ gimnazijoje.[8]

1941 m. birželio 14 d. antroje nakties pusėje pasigirdo daužymas į Jokantų namų duris, ir į butą įsiveržė iki dantų ginkluoti enkavedistai. Jokantams ir septynmetei Vaclovai, kuri prisipažino esanti giminaitė, liepė rengtis ir visus tris išvežė į stotį, iš kurios gyvuliniuose vagonuose jie buvo išgabenti į Sibirą. Jokantą atskyrė ir paliko išlaipintą Sosvoje, o 1942 m. sušaudė Sverdlovske. Vaclova iš pradžių pateko į Kamenio miestelį Altajuje kartu su teta, bet po kurio laiko jas atskyrė ir Vaclovą išvežė į Kamčiatką, kurios mergaitė taip ir nepasiekė, nes susirgo vidurių šiltine ir pakeliui pateko į Barnaulo ligoninę[9].

1946-ieji. Vaclova vos gyva Barnaule, o komisija iš Lenkijos pradeda rinkti našlaičius grįžti namo. Tai sužinojusi, Vaclovos mama nuvyksta

2 Iš straipsnio autorės pokalbio su Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės dukra Jolanta Elžbieta Arlauskaite. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2024 03 13.
3 Timothy Snyder, *Bloodlands. Europe between Hitler and Stalin* (New York: Basic Books, 2010), 411.
4 Ramunė Lazauskaitė, „Medis prabilo žmogaus kančia“, *Tiesa,* nr. 285 (1987), 4.
5 J. Lukoševičius, „Osvencimas“, *Kultūros barai,* nr. 4 (1965), 24.
6 Ibid.
7 Jan Hernik, „Obrona Westerplatte – pierwsza bitwa II wojny światowej“, Warsaw Institute, 2022 09 21, *https://warsawinstitute.org/pl/obrona-westerplatte-pierwsza-bitwa-ii-wojny-swiatowej/*
8 Genovaitė Randienė, *Nutildytųjų šauksmas: atsiminimai apie tragišką Kazimiero Jokanto ir jo šeimos likimą* (Kaunas: [s. n.], 1999), 12-13.
9 Ibid., 18-27.

1 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959). *Osvencimas*. 1940–1945. Skirpsto žievė, drobė, molis, klijai, autorinė technika. Iliustracija iš: J. Lukoševičius, „Osvencimas“, *Kultūros barai*, nr. 4 (1965): 24–25

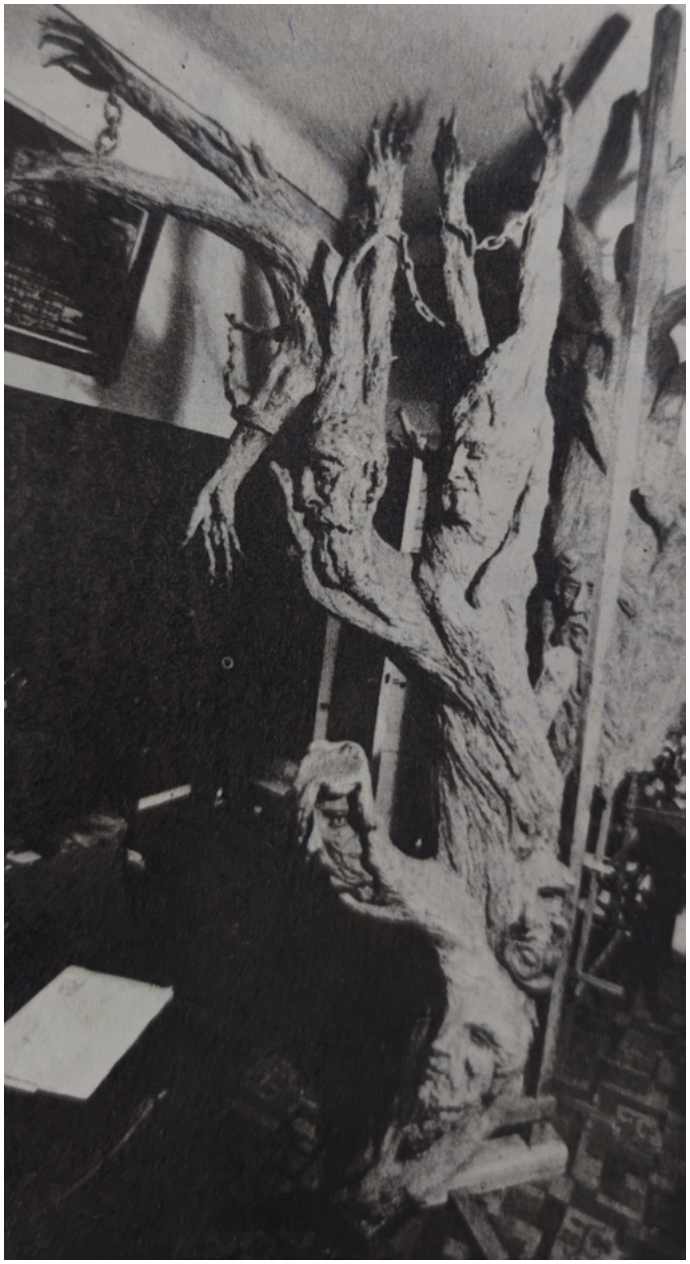

2 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959). *Tremtiniai*. 1945–1955. Skirpsto žievė, drobė, molis, klijai, autorinė technika. Iliustracija iš: Elena Eimaitytė, „...nes esu skolinga Lietuvai“, *Kauno tiesa*, nr. 102 (1989): 5.

3 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959). *Lietuviai barzdočiai dūmoja*. 1958–1959. Skirpsto žievė, drobė, molis, klijai, autorinė technika. Iliustracija iš: Elena Eimaitytė, „...nes esu skolinga Lietuvai“, *Kauno tiesa*, nr. 102 (1989): 5

į Dancigą ir sutaria su vadovybe, kad leis jai parsivežti dukterį. Bet lemtis ir vėl sujaukia kortas, ir 1947 m. Vaclova gauna laišką iš savo Lenkijoje gyvenančių tetų, kad jos motiną, einančią į NKVD būstinę, nušovė vokiečiai[10].

1947 m. rudenį lenkų komisija, išvažiuodama iš Barnaulo su leidimą gavusiais našlaičiais, pasakė leidimo taip ir negavusiai Vaclovai, kad jei ji savarankiškai pasieks kitą stotį, toje stotyje jie priims ją į traukinį. Mergaitė visą naktį bėgo palei bėgius. Suspėjo. Grįžo į Kauną[11].

Kurį laiką glaudėsi tai šen, tai ten. Į Lenkiją grįžti negalėjo, nes tėtis buvo anksti miręs, o mama žuvo bandydama ją parsivežti iš tremties. Lietuvoje ją glaudęs Jokantas buvo sušaudytas, jo žmona, Vaclovos teta Jadvyga, išprotėjo[12]. Ir taip keturiolikmetė Vaclova atsirado ant Jadvygos Jokantienės draugės Elžbietos Daugvilienės slenksčio, kuri mergaitės nors oficialiai ir neįsidukrino, bet emociškai ilgainiui užmezgė tokį artimą ryšį, koks ne visada sieja su tikrais vaikais. Prie to prisidėjo ir tai, jog neseniai nuo kraujo ligos buvo miręs Steponas Daugvila ir savo vaikų neturinti Elžbieta pati buvo likusi visai viena, kaip ir Vaclova Kaune. Abi moterys buvo kilusios iš Lenkijos, tarpusavyje šnekučiavosi sau įprasta kalba, abi buvo palietęs tremties skausmas, Elžbietos gal netiesiogiai išgyventas, bet giliai išjaustas močiutei pasakojant apie į Sibirą ištremtą ir ten mirusį senelį sukilėlį Joną Požerskį. Taigi lenkaitės Vaclovos istorija Elžbietą giliai palietė, sujaudino, ir ji priėmė mergaitę į savo namus bei jos istorijos įkvėpta sukūrė *Lenkaitės dalią*.

Ne iki galo baigti E. Daugvilienės namuose likę kūriniai – tai *Tremtiniai*, *Šių dienų akordas*, *Ąžuolas* ir *Lietuviai barzdočiai dūmoja*...

Tremtiniai (2 il.) taip pat gimė įkvėpti globotinės Vaclovos prisiminimų. Yra išlikusios visos užbaigtos, tačiau į visumą nesujungtos *Tremtinių* detalės. Šiame kūrinyje tragišką tremtinių likimą E. Daugvilienė išreiškė savo pamėgtu medžio įvaizdžiu. Grandinėmis sukaustytos rankos tiesiasi išsiraičiusių šakų pavidalu, lyg šaukdamosi pagalbos. Rauplėtame kamiene išryškėja pažeminimo, prievartos ir kančios persmelkti tremtinių veidai. Medžio šakos suteikia kompozicijai ypatingos dinamikos, kuriančios įspūdį judėjimo šiaurės, Sibiro, Vorkutos kryptimi[13]. Verta atkreipti dėmesį, kad sovietinių represijų tema E. Daugvilienės kūryboje sovietmečio kultūrinėje spaudoje ir 1961 m. televizijoje pasirodžiusiame Petro Abukevičiaus filme „Moters palikimas“[14] buvo klaidingai traktuota kaip 1863 m. sukilėlių trėmimai ar nacistinės Vokietijos žiaurumai. Galbūt taip, kaip tuo metu „reikėjo“, kūrinius pristatė patys E. Daugvilienės artimieji, kad jie apskritai išvystų dienos šviesą, neužkliūdami vyravusiam politiniam režimui. Visgi šiandien jau galime kūrinių siužetus identifikuoti teisingai.

E. Daugvilienės kūryboje būta ir lengvesnių temų. Muzikos pomėgį E. Daugvilienė išreiškė meninėje kompozicijoje *Šių dienų akordas*. Tai nedidelis kūrinėlis mandolinai su skirpsto žievėje įkomponuota penkline ir natomis bei kaligrafiškomis raidėmis išvedžiotu pačios dailininkės lenkų kalba sukurtu ketureiliu[15].

Pagarbą Lietuvai, kuri tapo jai namais, dailininkė siekė perteikti kūriniuose *Ąžuolas* ir *Lietuviai barzdočiai dūmoja*... . *Ąžuole* stengėsi išreikšti gamtos didingumą ir lietuviškos dvasios stiprybę. Jos įkvėpimas šiam kūriniui buvo Stelmužės galiūnas, apie kurį, deja, tebuvo tik girdėjusi, kai pradėjo kurti savo *Ąžuolą*. Su globotine Vaclova vėliau jos visgi nuvyko pažiūrėti Stelmužės ąžuolo, ir ši kelionė Elžbietą nuvylė, nes jos pradėtasis darbas jai pasirodęs visiškai nepanašus į tikrąjį Stelmužės ąžuolą. Galbūt todėl jis ir liko nebaigtas[16].

Na, o *Lietuviai barzdočiai dūmoja*... (3 il.) liko nebaigtas dėl pablogėjusios sveikatos, nes Elžbieta jau fiziškai nebesugebėjo išpildyti savo sumanymo iki galo. Galingo medžio kamiene įkomponuoti trijų barzdotų, kilnių bruožų vyrų veidai[17].

Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomos šešios Elžbietos Daugvilienės skirpsto žievės skulptūros 1863 m. sukilimo tema. Šiame sukilime dalyvavo Elžbietos senelis Jonas Požerskis[18].

10 Ibid., 28.
11 Ibid., 29.
12 Iš straipsnio autorės pokalbio su Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės dukra Jolanta Elžbieta Arlauskaite. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2024 03 13.

13 Eimaitytė, „...nes esu skolinga Lietuvai“, 5.
14 Petras Abukevičius, *Moters palikimas* (1961), žiūrėta 2025 01 01 https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/8461/dokumentinis-filmas-moters-palikimas.
15 Ibid.
16 Татьяна Яковлева, „Мир Даугвилене. О скульпторе-самоучке из Каунаса. По рассказу В. Арлаускене“, *Комсомольская правда*, № 20 (1968 01 20).
17 Eimaitytė, „...nes esu skolinga Lietuvai“, 5.
18 *Dowgwiłło Family*. Interneto sveitainė, žiūrėta 2021 m. liepos 1 d., https://www.dowgwillo.nl/Drzewo_3/Elzbieta%20Paszkowska.html.

Vienas iš labiausiai jaudinančių Elžbietos Daugvilienės kūrinių, pasakojančių apie baudžiavą ir sukilimą, yra skulptūrinė kompozicija *Baudžiavinės kartuvės* (4 il.). Jos centre – iš kamieno kylanti fantasmagoriška galvų seka. Kamieno viršūnėje, dešinėje pusėje, ant sulinkusios šakos kybo virvė. Tai – baudžiavinės kartuvės. Virš kartuvių galvą kelia gyvatė. Kairėje kamieno pusėje šaka, panaši į ranką su ištiestais pirštais, tarsi besišaukianti teisingumo. Kompoziciją vainikuoja mistinė būtybė – paukščio ar žvėries galva.

1863-iųjų sukilėlio žmona (5 il.) dedikuota Elžbietos močiutei – moteriai, kuri į mažosios Elžbietos gyvenimą įnešė ne tik meilės, bet ir kančios supratimą. Kūrinyje pavaizduota prie medžio kamieno prigludusi, su juo tarsi suaugusi senutė. Jos ranka, gyslota ir sudžiūvusi, laiko skarą prie kaklo. Basa koja iš po drabužio byloja apie neturtą, paprastumą ir dvasinę tvirtybę. Kamieną viršuje kerta kryžma, virš jos – mažas kryželis, o pačioje apačioje – inkaras, simbolizuojantis ištikimybę. Įdubusi širdis kamieno viduryje – tai iškalbingas ženklas: meilė, išlikusi per tremtį, skurdą ir laiką.

Ši skulptūra tapo atminties monolitu ne tik močiutei, bet ir jos vyrui – Jonui Požerskiui, Elžbietos seneliui, 1863-ųjų metų sukilėliui, kurio likimas buvo tragiškas. Ištremtas į Sibirą, jis ten buvo pakartas ir palaidotas tiesiog po beržu. Mažajai Elžbietai močiutės pasakojimai apie baudžiavą, tremtį ir sukilimą įsirėžė giliai – tapo ne tik prisiminimais, bet ir kūrybos pamatu. Regėjimą praradusi Elžbietos močiutė rasdavo paguodą, kai anūkė nuvesdavo ją prie kieme augusio beržo – tarsi dvynio to, kurio šešėlyje Sibire amžinam poilsiui atgulė jos vyras. E. Daugvilienės skulptūroje močiutės istorija atgimsta kaip gyvas ištikimybės, sielvarto ir amžinos meilės liudijimas.

Trečiasis darbas, *1863-iųjų sukilėlio mirtis* (6 il.), skirtas Elžbietos seneliui Jonui, atgaivina pasakojimą, kurį mergaitė išgirdo dar vaikystėje. Sukilėlis, prisiglaudęs nugara prie medžio kamieno, netekęs kairės rankos, dešine įsikibęs į šaką – tai žmogus, kovojęs ir kritęs už laisvę. Galva pasukta į dešinę – tarsi ieškotų saulės ar artimo veido paskutinę gyvenimo akimirką.

Kompozicijoje *1863-iųjų metų sukilėliai* (7 il.) iš medžio kamieno tarsi išauga penki vyrai – sukilėliai, susilieję su medžiu, kaip su savo žeme. Jų ginklai – vėzdai ir dalgiai – byloja apie tvirtą valią kovoti. Jų veidai įtempti. Žvilgsniai nukreipti pirmyn arba aukštyn – vilties ir ryžto ženklas.

Baudžiavinė priespauda (8 il.) – emociškai gniuždanti kompozicija, kurioje moters galva įaugusi į medį, tarsi ji būtų suaugusi su ją spaudžiančiu kamienu. Tai nebyli, bet galinga metafora: žmogus ne tik spaudžiamas sistemos, bet galiausiai tampa jos dalimi – nutildytu liudininku. Atrodo, kad moters veidas šaukiasi gailesčio, bet kartu jis liudija ištvermę – tylų, kantrų egzistavimą ten, kur nebėra išeities.

Skulptūroje *Priespauda* (9 il.) dominuoja didžiulė ranka – galios, smurto, represijos simbolis. Jos plaštaka nuleista žemyn, prispaudusi žmogaus galvą prie žemės. Tai – jėga, kuri triuškina, atima orumą, tačiau net ir prispaustas žmogus išlieka – įstrigęs, bet nesunaikintas. Ši scena primena ne tiek fizinį, kiek dvasinį baudžiavinės sistemos smurtą.

E. Daugvilienės skirpsto žievės skulptūros – tai ne tik unikalios technikos, bet ir nepaprasto žmogiško jautrumo kūriniai, kuriuose persipina asmeniniai išgyvenimai, istorinė atmintis ir kolektyvinė kančia.

Gyvenimo ir kūrybos istorija

Menas nėra tik abstrakti idėja – jis kyla iš tikro gyvenimo, kurį patiria, išjaučia ir interpretuoja menininkas. E. Daugvilienės kūryba yra puikus pavyzdys, kaip asmeninės patirtys ir individualūs išgyvenimai įgyja formą, tapdami giliais ir prasmingais kūriniais.

E. Daugvilienės išorinis gyvenimas, iš pažiūros ramus, sėslus ir tylus, viduje slėpė tikras išgyvenimų dramas, kurias bandoma praskleisti šiame skyriuje.

Elžbieta Paškauskaitė (būsimoji Daugvilienė) (10 il.) gimė Kaune, lenkų teismo valdininko ir siuvėjos šeimoje, 1886-ųjų lapkritį[19], šv. Elžbietos paminėjimo dieną, ir visą gyvenimą praleido gimtajame mieste, kur ir yra palaidota. Anksti netekusi tėvo, ji turėjo padėti motinai ir jau būdama šešerių gamino parduoti popierines gėles. Mamos tėvas, Elžbietos senelis, 1863 m. sukilimo dalyvis Jonas Požerskis, mirė ištremtas Sibire. Po daugelio metų grįžę jo bendraminčiai Jono žmonai pasakojo: „Nėra tavo

19 Elžbietos Daugvilienės LR vidaus paso kortelė, *KRVA*. F. 66, ap. 18 (P), b. 1107, l. 1 a. p.-2.

4 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959).
Baudžiavinės kartuvės. 1945–1955. Skirpsto
žievė, drobė, molis, klijai, autorinė technika.
h 370 cm. ČDM Lv 2414. J. Mocevičiūtės nuotrauka

5 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959).
1863-iųjų sukilėlio žmona. 1945–1955. Skirpsto žievė, drobė, molis, klijai, autorinė technika.
h 246 cm. ČDM Lv 2417. J. Mocevičiūtės nuotrauka

6 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959).
1963-iųjų sukilėlio mirtis. 1945–1955. Skirpsto žievė, drobė, molis, klijai, autorinė technika.
h 273 cm. ČDM Lv 2416. J. Mocevičiūtės nuotrauka

7 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959).
1863-iųjų metų sukilėliai. 1945–1955. Skirpsto žievė, drobė, molis, klijai, autorinė technika. 317 x 112 cm. ČDM Lv 2415.
J. Mocevičiūtės nuotrauka

žmogaus. Palaidojom jį po beržu. Išpjaustėm meilės, vilties ir tikėjimo ženklus. Ir toks jam liko svetimoj žemėj paminklas.“[20]

Močiutė, prie kurios mažoji Elžbieta buvo labiausiai prisirišusi, vis kalbėdavo apie baudžiavą, sukilimą ir tragišką senelio dalią. Jos pasakojimai įstrigo tada dar mažutei mergaitei visam gyvenimui ir įkvėpė ją kūrybai.

Paminėtina, kad ir močiutė turėjo meninį palinkimą. Kasdienei duonai uždirbdavo meniškai smulkiausiais karoliukais siuvinėdama tabokines ir pinigines. Deja, nuo tokio darbo ir ašarų netruko apakti. Paguodą rasdavo anūkės privesta prie kieme augusio beržo, kuris jai priminė beržą Sibire, tapusį antkapiu jos mylimam vyrui[21]. Tokia apsikabinusi beržą ir neregėm akim žiūrinti į tolį, kur išėjo jos žmogus su dalgiu ant peties baudžiavos kirsti, ji ir pavaizduota E. Daugvilienės skulptūroje *Sukilėlio žmona*.

Kultūringa, išsilavinusi, iš dvaro aplinkos kilusi Elžbietos močiutė savo pasakojimais brandino mergaitės dvasią, formavo jos išsilavinimo troškimą, apsiskaitymą, platų akiratį, emocinį intelektą, kurie tapo kūrybos ir gyvenimo pagrindu. Elžbieta baigė tik pradinę mokyklą, t. y. keturias klases, nes tėvas mirė anksti, o motina iš siuvėjos pajamų nepajėgė viena išlaikyti šeimos ir Elžbietai teko prisidėti. Bet mergaitė labai mėgo knygas, ypač istorines, daug skaitė ir taip lavinosi toliau savarankiškai. Mėgo ir muziką, bandė piešti[22].

Išmokusi modistės amato, iki Pirmojo pasaulinio karo Kaune ji dirbo skrybėlaičių dirbtuvėje ir gamino rankomis siuvinėtus teatrinius krepšiukus, kurių tebėra išlikusių jos namuose Kauko alėjoje[23]. Laisvalaikiu iš kartono ir medžio žievės pabandė pagaminti skulptūrines dekoracijas. Bandymai pasisekė. 1912 m. gegužės 13 d. Kaune ėjusiame dienraštyje „Litovskaja Rusj“ pasirodė straipsnis „Talant – samorodok“ („Žmogus su įgimtu talentu“), kuriame buvo rašoma, jog gimnastų draugijos „Sokol“ suruoštame maskarade E. Daugvilienė (tada dar Paškauskaitė) iš visų išsiskyrė originaliomis skulptūromis *XX amžius*, *Aukso veršis* ir *Sakalo lizdas ant ąžuolo kelmo*: „Mūsų mieste, ant Nemuno upės kranto, mažame namelyje su savo motina gyvena Elžbieta Paškauskaitė, besiverčianti moteriškų skrybėlaičių modeliavimu, puošimu bei gamyba. Iš to pragyvena ir išlaiko savo motiną. Bet kukli darbininkė turi didžiulį menininkės ir skulptorės talentą! Savo retas ir trumpas poilsio minutes jauna dailininkė, be jokio materialinio tikslo, skiria meniniam darbui iš tokių paprastų, pakliūvančių po ranka medžiagų, pavyzdžiui: popieriaus, kartono, medžio samanų, medžiagos gabaliukų ir panašių. Ši medžiaga dailininkės rankose virsta giliai talentinga idėja ir ekspresija. /.../ Būtų labai ir labai liūdna, jei jaunas ir labai gabus talentas neišsiskleis ir, nepanaudojęs savo dailės kūriniams labiau tinkamos medžiagos, uždus be technikos ir mokyklos mūsų užkampyje. Nejaugi mūsų mieste neatsiras, jei ne dailės mecenatų, tai bent gabių vadovų, kurie padėtų meniškai išmokslinti ir išvystyti šį įgimtą talentą?“[24] Gaila, kad, kilus Pirmajam pasauliniam karui, šiame straipsnyje aprašytos skulptūros dingo, kaip ir galimybės įgimtam talentui rimčiau mokslintis[25]. Visgi Elžbietos globotinė Vaclova yra pasakojusi, kad kartą viena turtinga klientė iš Peterburgo yra siūliusi padėti jai studijuoti dailę, tačiau ši atsisakiusi, nes jautėsi nepritampanti prie tokios publikos ir norėjo likti Kaune su savo šeima[26].

Yra išlikę tik keletas kūrinių aprašymų senoje periodikoje. Apie *Sakalo lizdą ant ąžuolo kelmo* čia rašoma: „Šit seno ąžuolo kamienas. Jo viršuje sakalo lizdas ir paukštis. Visa tai taip kruopščiai atlikta, kad atrodo, jog tas kamienas nukirstas Petro kalne [dabartiniame Vytauto parke] ir atneštas į kambarį“[27]. Jei šis kūrinys, numanoma, buvęs daugiau mažiau realistinis, tai *XX amžių* ir *Aukso veršį* derėtų priskirti alegorinėms kompozicijoms. Gaila, kad nėra išlikę detalesnių aprašymų, kaip jie atrodė. Senoje periodikoje minima tik tai, kad visi trys kūriniai „buvo vietinės gimnastikos draugijos „Sakalas“ maskarado dekoratyviniai papuošimai“[28]. Toliau apgailestaujama: „tik, matyti, mūsų publika baliaus triukšme labai mažai dėmesio skyrė šiems talentingiems kūriniams, laikydama juos tik fabrikinės gamybos dekoracijomis salei baliaus metu papuošti“[29]. Kūriniai išsiskyrė ne tik sudėtinga technika ir menišku atlikimu, bet ir minties gilumu bei alegoriniu apibendrinimu.

20 Lazauskaitė, „Medis prabilo žmogaus kančia“, 4.
21 Ibid.
22 A. Milkevičius, „Liaudies talento jėga“, *Kauno tiesa,* nr. 11 (1965 12 25), 6; Elena Eimaitytė, „Elžbietą Daugvilienę prisimenant“, *Kauno tiesa,* nr. 47 (1986 11 30), 5.
23 Iš straipsnio autorės pokalbio su Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės dukra Jolanta Elžbieta Arlauskaite. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2024 03 13.
24 С. М. Засулевскій, „Талант – самородок“, *Литовская Русь: ежедневная политическая, литературная и общественная газета*, № 92 (1912 05 13), 5.
25 A. Milkevičius, „Liaudies talento jėga“, *Kauno tiesa,* nr. 11 (1965 12 25), 6.
26 Elena Eimaitytė, „Elžbietą Daugvilienę prisimenant“, *Kauno tiesa,* nr. 47 (1986 11 30), 5.
27 Засулевскій, „Талант – самородок“, 5.
28 Ibid.
29 Ibid.

Po karo Elžbieta ištekėjo už Stepono Daugvilos. Kauno Švč. Trejybės bažnyčios moterystės knygoje pažymėta, jog „Steponas, Jono-Petro sūnus, Daugvila, 48 metų jaunikaitis, susižiedavęs yra moterystės sakramentu su Elžbieta, Romualdo dukterimi, Paškauskaite, 33 metų mergaite, vasario 20 d. 1919 m.“[30] Jaunavedžiai apsigyveno Žaliakalnyje, Kauko al. 7. Elžbieta augino gėles, vertėsi daržininkyste ir skrybėlaičių kūrimu, tačiau jau nebe dirbtuvėje, o pagal individualius užsakymus savo namuose. Vaclovos dukra Jolanta pasakojo Daugvilų kieme buvus daug šiltnamių, kuriuose jie auginę pomidorus, o juos prižiūrėti buvo samdomi žmonės, kurie gyveno čia pat, Daugvilų namuose[31]. Steponas Daugvila net keliose vietose Kaune turėjo nekilnojamojo turto[32], taigi greičiausiai vertėsi ir patalpų nuoma. Kauno apskrities archyve rasta dokumentų, kuriuose minimos S. Daugvilos nuosavybėje veikusios krautuvėlė ir baldų dirbtuvė[33]. Apskritai Steponas Daugvila buvo sumanus ir darbštus žmogus, kilęs iš kilmingos lenkų giminės[34]. Tuo metu sutuoktiniai gyveno tikrai neblogai. Vieni pirmųjų Kauno mieste buvo įsivedę telefono ryšį[35]. Lietuvoje gimusi ir Daugvilų kaimynystėje gyvenusi lenkų rašytoja, memuaristė ir visuomenės veikėja Anna J. Boharewicz-Richter autobiografinėje knygoje „Šaknys“ rašė, jog „Steponas ir Elžbieta buvo labai turtingi žmonės. /.../ Jie buvo bevaikė pora ir pastatė našlaičių namus našlaičiams iš lenkų šeimų. Kaune jie turėjo du daugiabučius namus ir gyvenamąjį namą su nuostabiu sodu Kauko alėjoje 7. Sodą tvarkė samdomas sodininkas. Be to, jie pastatė koplyčią Žemaičių gatvėje, o joje esantį Dievo Motinos atvaizdą 50-ųjų [Elžbietos uošvių] Kazimieros ir Jono vestuvių metinių proga vainikavo auksine karūna.“[36]

Steponas nevaržė meniškos žmonos prigimties. Savo skulptūras E. Daugvilienė pradėjo kurti 1930 m., dar vyrui esant gyvam. Jis padėdavo žmonai prisirinkti žievės ir ją apdoroti[37]. Padėjo ir meniškai tvarkyti namų aplinką. Dailininkės namų gyventoja V. Gradauskaitė yra pasakojusi: „Jau vien originaliai sutvarkyta sodybos aplinka rodė šeimininkų fantaziją ir skonį. Jautei lyg paslaptingą ir savaip suprastą grožio nuotaiką.“[38] Gražiai sutvarkyta aplinka, šalia vešintis didžiulis sodas, kuriame net 70 įvairiausių vaismedžių ir daugybė krūmų, liudijo tiek Elžbietos meilę gamtai, augalijai, tiek valią ir darbštumą, tiek nepriekaištingą estetinį pojūtį[39]. Dėmesio verta ir Elžbietos globotinės dukters Jolantos Arlauskaitės papasakota istorija, kaip Elžbieta su vyru rinkosi sklypą sodybai. Tais laikais Kauko laiptų dar nebuvo, o pro šalį tekėjo sraunus upeliukas, pavergęs Elžbietos širdį iš pirmo žvilgsnio ir nulėmęs gyvenamos vietos pasirinkimą[40].

Pats Daugvilų namo projektas (11 il.) taip pat vertas dėmesio, išskirtinis, liudijantis jų subtilų skonį ir meninį pojūtį. Daug išraiškingų detalių, įmantrus fasadas, yra *art deco* stiliaus bruožų, įspūdingos dvivėrės įsprūdinės durys su trijų dalių viršlangiu ir t. t. Namo projektą parengė Antanas Šatynskis[41]. Statinys šiandien tebėra nemaža dalimi išlikęs ir įtrauktas į Kultūros vertybių registrą ne tik dėl istorinės, bet ir dėl architektūrinės vertės[42].

Elžbietos globotinė Vaclova yra pasakojusi, kad E. Daugvilienė labai brangino laiką, planuodavo darbus minutės tikslumu savaitei, sakydama, kad kiekviena minutė, praleista be darbo, yra didelė ir negrąžinama skola gyvenimui[43]. Laisvalaikio kaip pasyvaus poilsio arba tiesiog smagios veiklos ji nepripažino. Laisvalaikis jai turėjo būti prasmingas. Tad savuoju ji per maždaug 40 metų sukūrė visas tas skulptūras, kurios yra saugomos Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje bei likusios jos namuose. Šiuose namuose taip pat yra likę 4 adata medyje Elžbietos išdeginti Lietuvos gamtos vaizdeliai, pačios pagaminti rėmai jos portretui, iš žąsies plunksnų pagamintos gėlės ir mano

30 Ištrauka iš Kauno Švč. Trejybės Bažnyčios moterystės knygos, *KRVA*. F. 66, ap. 18 (P), b. 1107, l. 5.
31 Iš straipsnio autorės pokalbio su Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės dukra Jolanta Elžbieta Arlauskaite. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2024 03 13.
32 Prašymas stogų uždengimui ant Laisvės alėjoje turimų dviejų namų, *KRVA*. F. 2018, ap. 2, b. 3887, l. 1.
33 Stepono Daugvilos nuosavybės apžiūros aktas. 1933 02 03. *KRVA*. F. 2018, ap. 2, b. 6958, l. 2, 6.
34 Wstęp do genealogii rodziny Dowgwiłło. Interneto sveitainė, žiūrėta 2021 m. liepos 1 d., https://www.dowgwillo.nl/Genealogia.html.
35 *Lietuvos telefono abonentų sąrašas*. (Kaunas: Pašto valdybos leidnys, 1938), 57.
36 Anna J. Boharewicz-Richter, *Korzenie* (Suwałki: Wydawnictwo Zbigniew J. Filipkowski, 1999), 42.
37 Eimaitytė, „Elžbietą Daugvilienę prisimenant“, 5.
38 Ibid.
39 Aldona Kibirkštienė, „Gerumo pamokų iniciatyvos vingiai Elžbietos Daugvilienės sodyboje“, *Kauno tiesa* (1987 12 31), 1.
40 Iš straipsnio autorės pokalbio su Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės dukra Jolanta Elžbieta Arlauskaite. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2024 03 13.
41 Kauno mieste, Žaliajam kalne, Kaukų gatvėj S. Daugvilos sklype medinių namų ir sandėlio pastatymui braižynys, *KRVA*. F. 218, ap. 2, b. 6075, l. 2.
42 Stepono ir Elžbietos Daugvilų namas (unikalus objekto kodas 16955), *Kultūros vertybių registras,* https://kvr.kpd.lt/#/ .
43 Eimaitytė, „Elžbietą Daugvilienę prisimenant“, 5.

8 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959).
Baudžiavinė priespauda. 1945–1955.
Skirpsto žievė, drobė, molis, klijai,
autorinė technika. h 120 cm. ČDM Lv 2418.
J. Mocevičiūtės nuotrauka

9 il. Elžbieta Daugvilienė (1886–1959).
Priespauda. 1945–1955. Skirpsto žievė,
drobė, molis, klijai, autorinė technika. h 80 cm.
ČDM Lv 2732. J. Mocevičiūtės nuotrauka

10 il. Elžbietos Daugvilienės LR vidaus paso kortelė, išduota 1919 m. KRVA. F. 66, ap. 18 (P), b. 1107, l. 1 a. p.–2

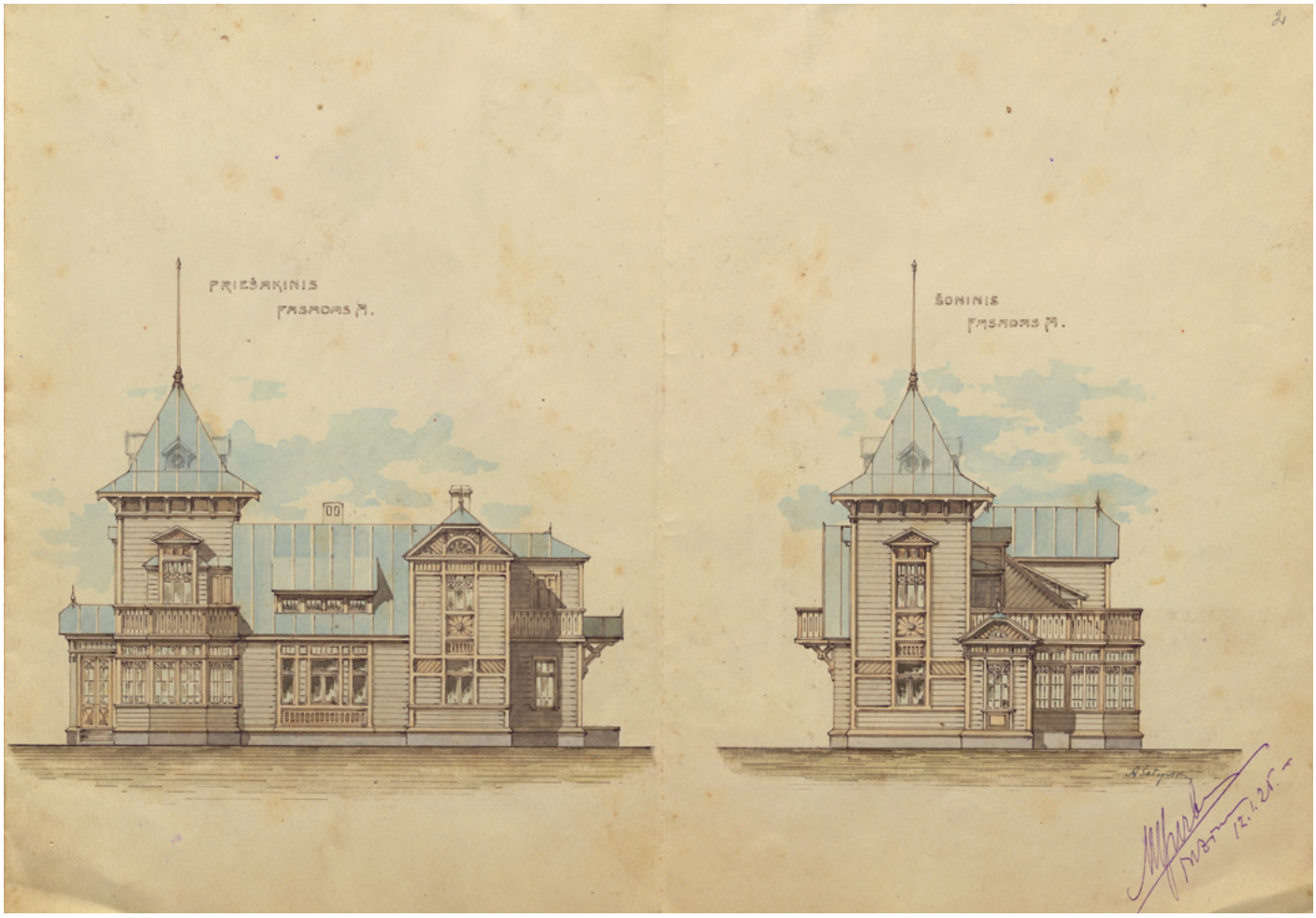

11 il. Antanas Šatinskis. Stepono Daugvilos namo projektas. 1933 02 03. KRVA. F. 2018, ap. 2, b. 6958, l. 2, 6

jau minėti teatriniai krepšiukai[44]. Labai gaila, bet nėra išlikusios nė vienos skrybėlaitės, be kurių tiesiog neįsivaizdavo savo išeigų nė viena save gerbianti to meto Kauno ponia[45].

Mylėdama gamtą, Elžbieta mėgdavo vaikščioti Nemuno pakrantėmis ankstyvais sekmadienių rytais, kai, jos žodžiais tariant, „gamta dar nekalta, dar nesuteršta žmogaus“[46]. Čia ji brandindavo kūrinių idėjas. Gamta ją įkvėpė ir unikalios technikos atradimui. Kai vieną pavasarį, grįždama iš Ąžuolyno, parsinešė skirpsto šaką, dar negalvojo, kad tas savitas medis padės jai menine forma išsakyti giminės, tėvynės skausmą. Tąkart iš šakos ji pagamino rėmelius savo medyje išdegintiems gamtos vaizdeliams ir pamėgo šį augalą visam gyvenimui. Artimiausiųjų paklausta, kodėl pasirinko skirpstą, Elžbieta sakydavo, kad tai medis, kuris kenčia, tad jis savaime atliepia jos kūrybai būdingas kančios temas[47].

Skirpsto kaip kankinio charakterį yra įžvelgęs ne vienas menininkas. Jonas Aistis eiliavo: „O to skirpsto retos šakos, / O rauplėtos, tartum vargo pirštai...“[48]. Juditai Vaičiūnaitei siūbuojantys skirpstų šešėliai priminė kartuves E. Daugvilienės atminimui skirtame eilėraštyje *Skirpsto žievė*[49]. Skirpstas minimas ir tautosakinėse apgarbstymo, t. y. velionio garbinimo raudose, įkvėpusiose poetą Marcelijų Martinaitį prabilti savo posmuose žodžiais: „Motula motula, tu skirpsto ugnela“[50]. Visgi vizualiajame mene skirpstą kančiai išreikšti pasirinko tik E. Daugvilienė, ir atliko tai nepaprastai įtaigiai ir unikaliai.

Anksti pavasarį prisirinkusi tinkamos jaunos skirpsto žievės, išsimirkiusi pagal draugės vaistininkės patarimus pačios pasigamintuose tirpaluose ar tiesiog pelenų šarme, atitinkamai ją išsirūšiavusi pagal atspalvius, ji siūdavo vieną jau minkštos ir paslankios žievės gabaliuką prie kito stipriu angliškU siūlu ant audeklo, kartono, vielos ir medžio karkaso[51].

Elžbieta dirbo be eskizų, bet siekė anatominio žmonių figūrų tikslumo. Turėjo nusipirkusi daug anatomijos atlasų, kruopščiai juos studijavo[52]. Kūrė po kelis darbus vienu metu, pradėdama nuo viršūnės ir baigdama pagrindu. Pabaigto darbo antrąją pusę – drobę patepdavo klijų, molio ir skysčio nuo kinivarpų mišiniu, kad nebūtų matyti dygsnių ir nesiskverbtų šviesa. Retkarčiais įdėdavo ir sausų dažų drobės atspalviams padengti[53]. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus restauratorės Vanda Kyzelytė ir Laima Bielskė, tyrinėjusios E. Daugvilienės kūrinių atlikimo technologiją, mano, kad „skulptūrų pagrindas – metalinis tinklas, pintas iš geležinių ir varinių vielų. Ant vielinio tinklo pritvirtinta drobė – įvairių skirtingų lino, džiuto, medvilnės audinių skiautės. Didžiosios skulptūros turi papildomą atramą – medinį karkasą. Prie drobės mažais dygsneliais prisiūti medžio kamštinės žievės gabalėliai, vietomis naudota ir kitos rūšies medžio žievė.“[54] Galbūt tai beržas, kuris priminė menininkei po beržu tremtyje amžino poilsio atgulusį senelį, juolab kad kai kurie apie E. Daugvilienės kūrybą rašę autoriai mini ir šį medį[55].

E. Daugvilienė dirbo beveik slapčiomis, užsidarius viena kambarėlyje, ir apie jos kūrybą plačiau sužinota tik po dailininkės mirties 1959 metais. Nuo 1935 m. jos namuose gyvenęs P. Naruševičius pasakojo apie skulptūras nieko net neįtaręs, pirmą kartą jas pamatęs tik po Elžbietos mirties. O ilgus metus tuose namuose išgyvenusi V. Gradauskaitė kūrinius išvydo atsitiktinai 1955 metais. Ji pasakojo: „Ėjau vakare per sodą. Šeimininkės langas buvo neuždengtas. Degė šviesa. Ji pati sėdėjo fotelyje ir, atlošusi galvą, susimąsčiusi žiūrėjo į savo darbus. Įspūdis buvo toks didelis ir netikėtas, kad buvau apstulbusi, žado netekusi.“[56]

Dėl uždaroko charakterio, reiklumo ir griežtumo E. Daugvilienės draugų ratas nebuvo platus, tačiau tai buvo išskirtiniai, intelektualūs, jautrūs, idėjiniai žmonės: istorikas, diplomatas Ignas Jonynas su žmona Elena, kompozitoriaus, vargonininko Nikodemo Martinonio šeima, taip pat ir profesionalios muziejininkystės pradininkas, dailėtyrininkas Paulius Galaunė su antrąja žmona Kazimiera Kairiūkštyte-Galauniene.

44 Kazys Papečkys, „Savamokslė menininkė“, *Kauno tiesa* (1961 07 01), 6.
45 Justė Vyšniauskaitė, „Skulptūra, sukurta iš žievės, molio, klijų įkūnijo kartuvėmis nubausto senelio atminimą“, *LRT*, 2020 06 06, https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1185443/skulptura-sukurta-is-zievES-molio-kliju-ikunijo-kartuvemis-nubausto-senelio-atminima.
46 K. Kolínska, „Powstańcy z Zielonego Wzgórza“, *Świat*, nr. 5 (1969), 13.
47 Александр Станюта, „Экспозиция Эльжбеты Даугвилене“, *Знамя юности* (1974 03 20), 4.
48 Jonas Aistis, *Chimeros akys* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008), 168.
49 Judita Vaičiūnaitė, *Raštai I* (Vilnius: Gimtasis žodis, 2005), 270-272.
50 Marcelijus Martinaitis, *Sugrįžimas* (Vilnius: Tyto alba, 1998), 59.
51 Kazimiera Galaunienė, „Elžbieta Paškauskaitė-Daugvilienė“, in *Tradicija šiuolaikinėje lietuvių liaudies dailėje*, sud. Juozas Kudirka (Kaunas: Šviesa, 1982), 49-51; Iš straipsnio autorės pokalbio su Elžbietos Daugvilienės draugės vaistininkės Elenos Sadauskaitės-Maskoliūnienės sūnumi architektu Eugenijumi Maskoliūnu. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2024 11 07.
52 Iš straipsnio autorės pokalbio su Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės dukra Jolanta Elžbieta Arlauskaite. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2024 03 13.
53 Galaunienė, „Elžbieta Paškauskaitė-Daugvilienė“, 49-51.
54 Iš susirašinėjimo su Vanda Kyzelyte, 2025 04 14
55 А. Соларев, „Скульптуры из бересты“, *Труд* (1978 04 13), 3.
56 Elena Eimaitytė, „Elžbietą Daugvilienę prisimenant“, 5.

Profesorius Ignas Jonynas vertino jos išmanymą ir nestandartinį, kūrybinį mąstymą. Jis sakė: „Enciklopedijoje žinios kaip kepti blynai, o pas ją – su puošmenomis.“[57] Pedantiška ir taupi Elžbieta aplinkinių neretai buvo laikoma šykščia, nors iš tiesų buvo be galo jautri ir visada dosni vargšams ar likimo nuskriaustiems žmonėms. Turėjo svajonę įkurti su vyru nedidelę senelių prieglaudą, savo namuose glaudė karo pabėgėlius lenkus, globojo jų našlaičius vaikus, visas santaupas skyrė labdaringiems tikslams. Jos griežtumas neįtikėtinai derėjo su moterišku švelnumu ir trapumu. Įskaudinta nemokėdavo atsikirsti, gindavosi tylėjimu, tad grubių, storžievių žmonių sąmoningai vengė[58].

Amžino poilsio Elžbieta Daugvilienė atgulė Petrašiūnų kapinėse. 1989 m. prie jos namo Kauko al. 7 pakabinta, o 2017 m. atnaujinta memorialinė lenta. Tai buvo jautri ir kukli moteris, apie savo didelį ir intensyvų darbą nepasakojusi net artimiausiems žmonėms. Didelis šeimos gyvenamasis namas teikė galimybę su kenčiančiais herojais pasislėpti, ką Elžbieta ir darė. Gyvenimo pabaigoje dar svajojo sukurti dievaitį Perkūną, nes, nors ir buvo ganėtinai religinga katalikė, tačiau jos vidinis pasaulis buvo apgaubtas panteistinės gamtos pajautos. Pavyzdžiui, ji tikėjo, kad medžiai, paukščiai, žolės, žvėrys turi sielą. Todėl, vaikščiodama po mišką, dažnai kalbėdavosi su medžiais, tikėdama, kad jų šnabždesiuose slypi išmintis, kurią žmogus pametė, nutoldamas nuo gamtos. Visgi Perkūno ji taip ir nesukūrė, nes sveikata buvo nebe ta[59].

Elžbieta Daugvilienė mirė Didįjį penktadienį, besiruošdama Velykoms. Moterį ištiko infarktas. Net 30 metų ji sirgo širdies yda, tačiau, vartodama vaistus ir tvarkingai, nuosaikiai gyvendama, iki gilios senatvės išsaugojo šviesų protą ir būtent paskutiniaisiais gyvenimo metais sukūrė brandžiausius kūrinius[60]. Jos kūriniai stebina ne tik originalia atlikimo technika, bet ir monumentalumu, apibendrinimo ir išraiškos jėga, linijų ritmika, medžiagos savybių pajutimu ir išnaudojimu kūrinio plastikai[61]. Labiausiai jos kūrybos fenomenas, ko gero, pasireiškia intensyviu vaizduotų temų išgyvenimu. Vaizduodama pačios empatiškai išgyventas senelio, močiutės, globotinės, tėvynainių istorijas, paslapčia, visiškoje vienumoje, Elžbieta originalia tik jai būdinga autorine technika sukūrė šedevrus, iki šiol tebejaudinančius žiūrovą nuo pirmos jų pamatymo akimirkos. Giliausioms žmonijos kančioms pavaizduoti pasirinkusi labiausiai gamtoje kenčiantį medį – skirpstą, ji universalia menine kalba, peržengdama laiko ribas, iki šiol įtaigiai per savo kūrinius kalba apie pamatines vertybes, kurias pamynus pasaulis praranda pusiausvyrą. Skirpstas E. Daugvilienei buvo ne tik kūrybos medžiaga, bet ir simbolis – ištvermės, skausmo ir atsinaujinimo metafora. Jos darbai, tarsi gyvas medis, liudija, jog žmogaus šaknys visada ieško šviesos, net kai jas slegia istorijos audros.

Išvados

Elžbietos Daugvilienės gyvenimo ir kūrybos istorija atskleidžia jautrų ir unikalų meninį kelią. Jos kūrybos pagrindas – asmeniniai išgyvenimai, gilūs emociniai ryšiai su šeima, empatija istorines traumas išgyvenusiems tėvynainiams ir gamta. Autorės kūriniuose iš naujo atsiveria 1863 m. sukilimo dalyvių žaizdos, sukrečia jų tremtys ir mirtys. Visu baisumu prisikelia E. Daugvilienės namuose glaustų lenkų karo pabėgėlių pasakotos istorijos apie Vesterplatę, Antrojo pasaulinio karo žiaurumus, mirties stovyklas ir žiaurias beprasmes kalinių mirtis jose. Skirpsto žievėje įrašyti ir sovietmečio trėmimai, paremti E. Daugvilienės globotinės tremtinės Vaclovos Kračaitytės-Arlauskienės asmeninėmis patirtimis ir pasakojimais. Lietuvoje gimusi lenkų kilmės kūrėja jautė didelį dėkingumą Lietuvai, sunkiu metu priglaudusiai jos šeimą, tad šio jausmo paskatinta ėmėsi keleto išskirtinai Lietuvai, jos istorijai ir gamtai dedikuotų kūrinių.

Skirpsto žievės skulptūrose pasireiškė E. Daugvilienės gebėjimas sujungti gamtos elementus ir gilų emocinį istorinių patirčių išgyvenimą. Dėl ne vieno literato įžvelgtų vizualinių ypatybių skirpstas, kaip pagrindinė kūrybinė medžiaga, tapo menininkei savitu kančios ir istorijos simboliu.

57 Ibid.
58 Ibid.
59 Aldona Rimdeikienė, „Iš sukilėlio anūkės vaizduotės ir rankų“, *Tėviškės žinios* (1996 11 19), 5.
60 J. Barčius, „Sielvarto medžiai“, *Nemunas,* nr. 1 (1971), 18-20.
61 K. Abramavičius, „Elžbieta Daugvilienė“, *Mokslas ir gyvenimas,* nr. 1 (1968), 48-49.

Vertinant E. Daugvilienės kūrybos visumą, kur kiekvienas kūrinys pasižymi įspūdingu išraiškingumu ir prasminga alegorija, pastebėti šie meniniai išskirtinumai: gilus ir emociškai jautrus ryšys su savo giminės ir tautos istorija bei gamta, begalinis kruopštumas ir atidumas detalėms, unikali, pačios atrasta ir ištobulinta, niekur kitur pasaulyje nesutinkama atlikimo technika.

Asmeniniame gyvenime autorė buvo savotiškai atsiskyrusi, kad galėtų išlikti visiškai atsidavusi savo kūrybai. Visgi prasmingo bendravimo E. Daugvilienė nevengė, tiesiog rinkosi nestandartiškai, kūrybiškai mąstančių intelektualų draugiją, kurie ją suprastų ir iš kurių pati turėtų ko pasisemti. Tuščią laiko leidimą moteris smerkė, stengėsi laiką leisti prasmingai. Laisvalaikio pramogoms neeikvojo. Po kasdienių darbų su adata rankose palinkdavo prie savo skirpsto herojų, kurių gyva būdama neafišavo, kūrė slapta, žinant tik keletui pačių artimiausiųjų. Platesnė visuomenė apie jos kūrybą sužinojo tik po menininkės mirties. Deja, šiandien vis dar plačiau žinoma tik apie Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomą menininkės kūrybinį palikimą 1863 m. sukilimo tema. Kiti kūriniai visuomenei neprieinami. Mažiausiai žinoma ir ištyrinėta jos kūryba sovietmečio represijų tema. To laikotarpio kultūrinėje spaudoje ir televizijoje pasirodžiusiame Petro Abukevičiaus filme „Moters palikimas“ (1961) apie šiuos kūrinius buvo arba nekalbama visai arba jie neteisingai priskirti 1863 m. sukilėlių trėmimui ar nacistinės Vokietijos žiaurumams. Šiandien jau galima kūrinių siužetus identifikuoti teisingai ir praplėsti lig šiol žinotą E. Daugvilienės kūryboje plėtotų temų lauką.

The Phenomenon of Works by Elžbieta Daugvilienė

Vilma Kilinskienė

The article analyses the work of a self-taught artist Elžbieta Daugvilienė (1886–1959). Her sculptures, unique and inimitable, are created of a bark of smooth–leafed elm using her own technique. For the first time, an attempt is made to survey the legacy of the artist’s work housed in the M. K. Čiurlionis National Museum of Art and in the possession of Daugvilienė’s foster-daughter’s Vaclova Arlauskienė’s family. Daugvilienė’s work is distinguished by a distinctive artistic language, which intertwines historical traumas and personal experiences. The analysis focuses on works that reflect on the Second World War, the Holocaust, exile and the 1863 uprising. Based on archival sources, articles, the biography of the artist’s foster-daughter Vaclova Kračaitytė-Arlauskienė, her daughter’s memories, and, of course, Daugvilienė’s works, the author reveals the factors that shaped the artist’s personality and her creative impulses. The research aims to open up wider possibilities for further exploration of Daugvilienė’s work and its place in the Lithuanian and international art discourse.